

HİKMET-AKADEMİK EDEBİYAT DERGİSİ
[JOURNAL OF ACADEMIC LITERATURE]
YIL 8, SAYI 16, BAHAR 2022

Dr. Hasan DOĞAN

Ürdün Üniversitesi
Yabancı Diller Fakültesi
Türkçe Bölümü
ÜRDÜN
hasandogan143@gmail.com
ORCID

**VA'DÎ'NİN HEŞT BEHİŞT
MESNEVİSİ VE BU
MESNEVİDE YER ALAN
Mİ'RACİYYE**

VA'DI'S HEST BEHIST MASNAVI
AND MI'RACIYYE IN THIS
MASNAVI

Makale Türü: Araştırma Makalesi	Article Information: Research Article
Yükleme Tarihi: 31.01.2022	Received Date: 31.01.2022
Kabul Tarihi: 28.04.2022	Accepted Date: 28.04.2022
Yayımlanma Tarihi: 30.04.2022	Date Published: 30.04.2022

İntihal / Plagiarism

Bu makale **turnitin** programında taranmıştır.
This article was checked by **turnitin**.

Atıf/Citation

Doğan, Hasan, "Va'dî'nin Heşt Behişt Mesnevisi ve Bu Mesnevide Yer Alan Mi'raciyye", *Hikmet-Akademik Edebiyat Dergisi [Journal of Academic Literature]*, Yıl 8, Sayı 16, Bahar 2022, s. 247-271.

Yıldız, Enes, "Va'di's Hest Behist Masnavi and Mi'raciyye in This Masnavi", *Hikmet-Journal of Academic Literature*, Year 8, Volume 16, Spring 2022, p. 247-271.

10.28981/hikmet.1065525

Yayımlanan makalelerde Araştırma ve Yayın Etiğine riayet edilmiş; COPE (Committee on Publication Ethics)'un Editör ve Yazarlar için yayımlanmış olduğu uluslararası standartlar dikkate alınmıştır.

Dr. Hasan DOĞAN

**VA'DÎ'NİN HEŞT BEHİŞT MESNEVİSİ VE BU MESNEVİDE YER ALAN
MİRACIYYE**

VA'DI'S HEST BEHIST MASNAVI AND MİRACIYYE IN THIS MASNAVI

ÖZ

Sözlük anlamı yükselmek, göğe çıkmak olan ve Türkçeye merdiven şeklinde tercüme edilen miraç, ıstılah olarak hicretten bir buçuk yıl sonra Recep ayının 27. gecesi Hz. Muhammed'in Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya oradan da göğe yükselerek yedi kat semayı kat etmesi ve Allah'ın huzuruna çıkması mucizesine verilen addır. Hz. Peygamber'in en önemli mucizelerinden olan miraç, Müslüman toplulukları büyük oranda etkilemiş ve sanatın çeşitli dallarında etkisini hissettirmiştir. Bu mucize, sanatın bir dalı olan edebiyat sahasında da büyük rağbet görmüştür. Müslüman şair ve ediplerden bazıları çeşitli eserlerinde bu mucizeye bir veya birkaç bölüm ayırmışken bazıları ise sadece bu olayı merkeze alan manzum veya mensur müstakil eserler kaleme almışlardır. Bu muhtevalı eserlerden biri de 17. yüzyıl divan şairlerinden olan Va'dî Ahmed Efendi'nin Heşt Behişt isimli mesnevisinin giriş kısmında yer alan mi'raciyyedir. Bu çalışmada öncelikle miraç genel hatlarıyla nakledilmiş, mi'racnâme/mi'raciye adı verilen edebî türün genel özellikleri ortaya konmuş ve bu türde kaleme alınmış öne çıkan eserlere genel hatlarıyla değinilmiştir. Ardından bugüne kadar henüz üzerinde hiçbir çalışma yapılmamış Heşt Behişt mesnevisi tanıtılacaktır. Yazının son bölümünde ise Va'dî Ahmed Efendi'nin mi'raciyesi şekil ve muhteva hususiyetleri ile ele alınmış ve söz konusu manzumenin transkripsiyonlu metni verilmiştir. Böylelikle bu çalışma ile hem bilinmeyen bir mesnevi tanıtılacak hem de yeni bir mi'raciye literatüre eklenmiş olacaktır.

Anahtar Kelimeler: Miraç, mi'racnâme, mi'raciye, Va'dî Ahmed, Heşt Behişt, mesnevi.

ABSTRACT

Mirac, whose dictionary meaning is to rise, to ascend to the sky and translated as a ladder in Turkish, is the word of the Prophet, one and a half years after the hijrah, on the 27th night of the month of Rajab, from the Masjid al-Haram of the Prophet to the Masjid-i Aksâ, and from there to the sky, reaching seven floors of the sky. It is the name given to the miracle of his coming into the presence of Allah. Hz. Miraj, one of the most important miracles of the Prophet, greatly influenced Muslim communities and made its impact felt in various branches of art. This miracle has also been in great demand in the field of literature, which is a branch of rhetoric. While some of the Muslim poets and literati have devoted one or a few chapters to this miracle in their various works, some have written detached works in verse or prose that only center on this event. This study focuses on the mi'raciye in the introductory part of the masnavi named Heşt Behişt by Va'dî Ahmed Efendi, one of the 17th century poets. In the study, first of all, the Miraj event will be conveyed in general terms. The general features of the literary genre called mi'racnâme/mi'raciyye will be revealed and the prominent works written in this genre will be mentioned in general terms. Then, Heşt Behişt masnavi, which has not been studied yet, will be introduced. In the last part of the article, the mi'raciyye of Va'dî Ahmed Efendi will be discussed in terms of form and content, and the transcribed text of the aforementioned poem will be given.

Keywords: Mirac, mi'racnâme, mi'raciye, Va'dî Ahmed, Heşt Behişt, masnavi.

GİRİŞ

Miraç kelimesi, Arapça yukarı çıkmak, yükselmek anlamına gelen ‘*urûc*’ “عروج” fiilinin mif’âl vezninde türetilmiş şeklidir. Gramer bakımından ism-i âlet olan *mi’rac*, Osmanlı sözlüklerinde bu yapıya uygun şekilde yükselmeye, yukarı çıkmaya vasıta olan şey yani merdiven/süllem olarak tercüme edilmiştir (Mütercim Âsım, ts.; Vankulu Mehmed, ts.). Terim olarak ise *mi’rac*, Hz. Peygamber’in Recep ayının 27. gecesinde göğe yükselişini ve Allah katına çıkışını ifade etmektedir. Kaynaklarda daha ziyade *isra* ve *mi’rac* olarak geçen söz konusu olayda Hz. Muhammed’in Mescid-i Harâm’dan Mescid-i Aksâ’ya gidişi ve oradan da yükseklerle çıkışı kastedilmektedir. Türkçede daha ziyade *mi’rac* kelimesi kullanılmakta ve bu kullanımlarda her iki olay kastedilmektedir. Günümüz Türkçesinde ise *miraç* şeklinde bir imla ve söyleyiş söz konusudur. İslâmî kaynaklarda *miraç* hadisesinin iki aşamada gerçekleştiği belirtilmektedir. Buna göre Hz. Muhammed’in bir gece Mescid-i Harâm’dan Mescid-i Aksâ’ya yaptığı yolculuğa *isrâ*, oradan göklere yükselmesine ise *miraç* denilmiştir. Söz konusu olayın Mescid-i Aksâ’ya kadar olan kısmı Kur’an-ı Kerîm’de de zikredilmiş ve bu olay bir sûreye ad olmuştur (Yavuz, 2005: 132).

Miraç mucizesi, İslâm milletlerinin büyük bir kısmını etkilemiştir ve bu etki neticesinde edebiyat, müzik, minyatür, hat ve kitap sanatlarında bu olayın aksedildiği sayısızca eser ortaya çıkmıştır. Söz konusu olayın edebiyata yansıyan ürünleri Türk ve Fars kültüründe *mi’raciyye* veya *mi’racnâme* isimlendirmeleriyle müstakil bir alan oluşturmuş ve bu sahada başta manzum olmak üzere çok sayıda metin vücuda getirilmiştir (Uzun, 2005: 135). Türk edebiyatındaki manzum *mi’racnâmeler* üzerinde kapsamlı bir çalışma yapan Metin Akar (1980: 123-132) *miraç* konulu eserleri başta mensur ve manzum olmak üzere ikiye ayırmaktadır. Manzum *mi’racnâmeler* ise çeşitli şekil ve formlarda olabilmektedir. Klâsik Türk edebiyatındaki *mi’racnâmeler* şu gruplar altında incelenebilir:

- a) Sire(t), mevlid, hilye, mu’cizât gibi eserlerde bir bölüm teşkil eden *mi’raciyeler*,
- b) Bazı mesnevilerde bir bölüm teşkil eden *mi’raciyeler*,
- c) Mürettep divanlardaki *mi’raciyeler* ve
- d) Müstakil manzum *mi’racnâmeler* (Akar, 1980: 132-155)

Divanlarda yer alan *mi’raciyeler* daha çok kaside nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Bununla beraber divanlarda *miraç* hadisesinin konu edildiği kısa/küçük mesneviler de bulunmaktadır.¹ Müstakil olarak kaleme alınan *mi’racnâmeler* ise büyük oranda mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmışlardır. Divanlarda yer alan ve müstakil olarak keleme alınan *mi’racnâmelerin* uzunlukları şairlerin tercihlerine göre değişkenlik göstermektedir. Söz konusu olayın tüm ayrıntılarıyla ele alındığı, uzun gece tasvirlerinin yapıldığı uzun *mi’racnâmeler* bulunduğu gibi bu mucizenin genel hatlarıyla anlatıldığı kısa metinlere rastlamak da mümkündür. Müstakil

¹ Miraç hadisesini konu edinen divanlardaki küçük/kısa mesnevilerin incelendiği kapsamlı bir çalışma için bk. Yıldız, 2019: 257-268.

olarak kaleme alınan mi'racnâmelerin divanlardaki manzumelere oranla daha uzun metinler olduğunu söylemek yanlış olmaz.²

Kaynakların bildirdiğine göre Arapça en eski mi'racnâme İmam Gazzâlî (öl. 1165) tarafından mensur olarak kaleme alınan *Me'âricü'l-Kuds fî Medârici Ma'rifeti'n-Nefs* isimli eserdir (Akar, 1980: 109). Farsça en eski mi'racnâme ise Nizâmî (öl. 1203)'nin *Hamse*'sinde yer alan manzum metindir (Akar, 1980: 112). Türk edebiyatındaki en eski mi'racnâme ise Çağatay sahası şairlerinden Hakîm Süleyman Atâ (öl. 1186?) tarafından hece vezni ile yazılan manzum metindir (Akar, 1980: 115). Anadolu sahasında müstakil olarak kaleme alınan en eski manzum mi'racnâme de Ahmedî (öl. 1412-13) tarafından nazmedilen *Tahkîk-i Mi'râc-ı Resûl* adlı mesnevidir (Akdoğan, 1989: 267).

Şairlerin miraç tasavvurları her zaman aynı olmamıştır. Bazı şairler bu mucizeyi ve önemini Kur'an ve hadîs merkezli ele alırlarken mutasavvıf birtakım şairler ise miraç olayını bazı tasavvufî düşüncelerle manzumelerine konu etmişlerdir. İkinci gruptaki bu tür metinlerde Hz. Peygamber'in miraç yolculuğu *seyr-i süluk* ve *vahdete erişmek* gibi tasavvufî istihlamlarla işlenir. Mi'racnâmelerde bir üslup özelliği olarak dikkat çeken bir diğer nokta ise gece tasvirleridir. Bu durum hiç şüphesiz söz konusu olayın gece meydana gelmesi nedeniyledir. Ayrıca bazı mi'racnâmelerde gök cisimlerinin çeşitli mecaz ve kelime oyunları ile nakledildiği de dikkat çekmektedir (Yıldız, 2019: 268).

1. HEŞT BEHİŞT MESNEVİSİNİN ŞAİRİ VA'DÎ

1.1. Va'dî Mahlaslı Şairler ve On Yedinci Yüzyıl Şairlerinden Va'dî Ahmed

Tezkireler ve diğer biyografik kaynaklarda zikredilen bilgilere göre Va'dî mahlasıyla şiir yazan iki şair bulunmaktadır. Bu şairlerden ilki asıl adı Mehmed olan Va'dî'dir. Nükteleri ve latifeleri ile tanınan ve Bursa'da doğduğu belirtilen Mehmed Va'dî, 1059 / 1649 yılında Bursa'da vefat etmiştir. Kaynaklarda herhangi bir eseri olup olmadığı belirtilmeyen şairin şu ana kadar tespit edilebilen bir eseri de bulunmamaktadır (Atlansoy, 2020).

Va'dî mahlaslı diğer şair ise İstanbul'da doğan ve asıl adı Ahmed olan şairdir. Doğum tarihi bilinmeyen Va'dî Ahmed Efendi, öğrenimini tamamladıktan sonra Üsküdar mahkemesinde kâtip olmuş, yeteneği ve gayreti ile daha sonra başkâtiplik mertebesine yükselmiştir. Kaynaklarda *Divan'ı ve Fîrûz u Dil-efrûz* isimli bir mesnevisi olduğu bildirilen Va'dî'nin başka bir eseri olup olmadığı belirtilmemiştir. 1094 / 1682-83 yılında vefat ettiği bildirilmiştir (Aksoyak, 2020). Va'dî Ahmed Efendi'nin *Divan'ı ve Fîrûz u Dil-efrûz* mesnevisi iki farklı çalışmaya konu olmuştur. Fakat ne biyografik kaynaklarda ne de söz konusu iki çalışmada Va'dî'nin çalışmamıza konu olan mi'raciye mesnevisinin yer aldığı *Heşt Behişt* isimli eseri hakkında bilgi verilmemiştir.

² Metin Akar (1980: 377), bahse konu çalışmasında tespit ettiği müstakil mi'racnâmelerden en kısasının 102, en uzununun ise 1855 beyit olduğunu belirtmekte ve manzum mi'racnâmelerin ortalama 300 ile 700 beyit olarak tanzim edildiklerini düşünmektedir.

1.2. Va'dî'nin Eserleri

1.2.1. Divan

Klasik divan tertibine uymayan söz konusu eserin İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'nde iki nüshası tespit edilmiştir. Bu nüshalara göre Divan'da 6 kaside, 155 gazel, 18 rubai, 1 kıt'a-i kebîre, 6 kıt'a, 3 nazm ve 10 müfred yer almaktadır (Yücel, 2001: 21). Bahse konu divan, üç nüsha karşılaştırılarak çalışılmıştır (bk. Yücel, 2001).

1.2.2. Fîrûz u Dil-efrûz Mesnevisi

Va'dî hakkında bilgi veren tezkireler ve biyografik kaynaklarda şairin bu eseri hakkında bilgi verilmemiştir. İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Kütüphanesi'ndeki divan nüshası ile aynı ciltte yer alan söz konusu mesnevi *Fîrûz ile Dilefrûz* isimli şahıslar arasında geçen aşkı konu edinmektedir. Söz konusu manzum aşk mesnevisinde, geleneksel aşk hikâyelerinden farklı olarak kahramanlar erken safhada kavuşup mutluluğa erişirler. Bu vuslatın ardından çeşitli nedenlerden ötürü tekrar ayrı düşerler. Mesnevide bu ayrılık nedeniyle bir yolculuğa çıkan Fîrûz'un başından geçen olaylar daha çok işlenmiştir. Mesnevinin tümünde dikkat çeken konular ise aşk, aşk acısı, hasret, sevgilin acımasızlığı, âşğın çaresizliği gibi konulardır (Sabuncu, 2005: 16). 59 ana başlık ve 1370 beyitten oluşan *Fîrûz u Dil-efrûz*, metnin sonunda yer alan tarih manzumesinden anlaşılacağı üzere 1078 / 1667-68 yılında tamamlanmıştır. *Fîrûz u Dil-efrûz*, Zeynep Sabuncu tarafından tıpkıbasımıyla yayımlanmıştır (bk. Sabuncu, 2005).

1.2.3. Heşt Behişt Mesnevisi

Çalışmamıza konu olan mi'raciye mesnevisinin yer aldığı *Heşt Behişt* hakkında kaynaklarda herhangi bir bilgiye rastlanılamamıştır. Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi'nde yer alan Türkçe yazma eserler üzerinde araştırmalar yaparken dikkatimizi çeken söz konusu eser, 76 varaktır. Şu ana kadar yaptığımız taramalarda başka nüshasına tespit edilemeyen *Heşt Behişt*'in elde edebildiğimiz tek nüshası Ârif Hikmet Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü 263/811 numarada kayıtlıdır. Söz konusu nüsha talik hatla ve çift sütun hâlinde kaleme alınmıştır. Varaklardaki beyit sayıları değişkenlik göstermekle beraber her varakta ortalama 15-19 beyit yer almaktadır. Heşt Behişt mesnevisinin nüsha tavsifi aşağıdaki gibidir:

Eserin Adı	: Heşt Behişt
Müellifi	: Va'dî
Mesnevinin Başı	: Şükr ü sipās o Hâllâk-ı cihāna ki “ <i>küntü kenzen maḥfīyyen fe-ahbebtü en-a'rifē fe-ḥalaḳtū'l-ḥalka li-a'rifē</i> ” zemzemesiyle (...)

Hem-dem-i ehl-i maḳāl oldı ḳalem

Mücb-i kesb-i kemāl oldı ḳalem

Mesnevinin Sonu	:	Gerdūna raqam itdi ' Uṭārid fi'l-ḥāl Hem silk-i Şüreyyā ola bu silk-i le 'āl
Bulunduğu Yer	:	Medine / Suudi Arabistan
Kütüphane	:	Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi
Koleksiyon	:	Türkçe Yazmalar Bölümü
Arşiv Numarası	:	263/811
Varak	:	76 varak
Satır ve Sütun	:	Ortalama 15-19 satır, çift sütun
Yazı Türü	:	Ta'lik
İstinsah Tarihi	:	1087 / 1676-77

2. HEŞT BEHİŞT MESNEVİSİNİN ŞEKİL VE MUHTEVA ÖZELLİKLERİ

2.1. Eserin Adı ve Va'dî Ahmed Efendi'ye Aidiyeti

Va'dî ile ilgili bilgiler barındıran kaynaklarda zikredilmeyen eserin tespit edebildiğimiz tek nüshası üzerinde yaptığımız incelemelerde nüshanın 10a yüzündeki;

Şafā-yı bāğ-ı cinānı virür bu *Heşt Behişt*
Nesīm-i luṭfi olursa eger çemen-pīrā

beytinden de anlaşılacağı üzere bahse konu eserin müellif tarafından zikredilen ismi *Heşt Behişt*'tir. *Heşt Behişt*, sekiz cennet anlamındadır. Şairin bu ismi tercih etmesinin nedeni eserde sekiz meclisin yer almasıdır. Yine mesnevinin giriş kısmındaki;

Ol perde-kiyān-ı aşka maḥrem
Va'dî gibi ' āşıkāne her dem [vr. 2b]
...
Va'dî bu kerem ḳamuya şāmil
Sen de bu keremden olma ḡāfil [vr. 7a]
...
Va'dî yere sür ruḡ-ı niyāzı
Tā kim bula rūy-ı imtiyāzı [vr. 75a]

beyitlerinde görüldüğü gibi eser Va'dî mahlaslı şaire aittir. Söz konusu mesnevinin yukarıda hayati verilen Va'dî Ahmed Efendi'ye ait olduğunu gösteren bir diğer önemli delil ise mesnevinin ferağ kaydından sonraki varakta yer alan müstensih kayıdır. Yazı şekli ve mürekkep rengi dikkate alındığında mesnevi metni ile aynı kalemde çıktığı anlaşılan bu kayıta müstensih mesnevi şairi Va'dî hakkında

birtakım bilgiler sunar. Söz konusu kayda göre *Heşt Behişt*'in müellifi Üsküdar mahkemesinde çalışan, marifet ehli ve hoş tabiatlı seçkin bir kimsedir. Mahlası ise Va'dî'dir:

“*Va'dî: Bu Heşt Behiştün mü'ellifi Üsküdarî mahkeme hizmetinde erbâb-ı ma'rifetün bir necîb-i humûl olan güzîdelerinden hoş-tab' bir kimesne imiş. Mahlası Va'dîdür.*”
[vr. 76a]

Bu kayıttan hareketle eldeki nüshanın müellif nüshası olmadığını söylemek yanlış olmaz. Zira söz konusu kayıta yazma eser kültüründe sıklıkla rastlanan *el-hakîr, el-fakîr, li-muharririhî vb.* gibi kalıplaşmış ifadeler yer almamaktadır.

2.2. Heşt Behişt'in Telif Sebebi ve Telif Tarihi

Genelde Doğu edebiyatlarında özelden ise Türk edebiyatında binlerce örneği bulunan mesnevilerin büyük bölümü belirli bir şablona göre kaleme alınmışlardır. Bu bağlamda mesnevilerin sebab-i te'lif adı verilen bölümlerinde mesnevilerin yazılış nedenleri dile getirilmektedir. Türkçe mesnevilerin yazılma/kaleme alınma sebepleri üzerine kapsamlı bir çalışma yapan Hasan Kavruk (2013: 29-371) mesnevileri sebab-i teliflerine göre on gruba ayırırken bu konuda birçok çalışmaları bulunan Ahmet Kartal ise (2014: 137-139) Türkçe mesnevilerin kaleme alınma nedenlerini yirmi dört başlık altında değerlendirmektedir.

Çalışmamıza konu olan mesnevide de benzer örneklerde bulunduğu gibi müstakil bir sebab-i te'lif bölümü yer almaktadır (vr. 7b-8b). Va'dî, sebab-i te'lif bölümüne bir rubai ile başlar. Ardından *âifat-ı nevrûz* başlığı altında mesneviyi kaleme alma nedenine değinir. Bu bölümde nakledildiğine göre şair, bahar mevsiminde *âfitâb-çehre* olarak nitele(lendir)diği (ve) şiirden, nesirden ve nükteli sözlerden anlayan bir güzelin isteği üzerine mesnevisini kaleme alır. Şair, bahar mevsiminde hasta ve bitap düşmüştür. Bu esnada sözü edilen güzel dilber Va'dî'ye şöyle seslenir: “*Ey söz sanatının baş tacı, bu gül mevsiminde senden bir taze eser olsa ve bu suretle dimağlara lezzet sunsan layık olmaz mı?*” Söz konusu beyitler şu şekildedir:

Bir faşl-ı çemen ki bād-ı nevrûz
Olmışdı bahârda baht-ı firûz

Feyz-dem-i nev-bahâr ü şebnem
İtmişdi fezâ-yı bâgı hürrem

Çıkmışdı seher şabûha yekser
Her nergis-i mest elinde sâgar

Şahn-ı çemen ü fezâ-yı gülşen
Olmışdı ferağ-fezâ-nişîmen

Gelmişdi biraz ferâğ-ı hâtır
Bu mevsim-i dil-güşâda âhîr

Fikr ü hevesüm kenâra düşdi
Şebnem gibi lâle-zâra düşdi

Olmışdı dil nizâr ü haste
Zencîr-i cünûn-ı aşğa beste

Ya' nî ki bir ehl-i dil-civānuñ
Meftûnı idi o nükte-dānuñ

Ammâ ki ol âfitâb-çehre
Mâ' il idi tab' ı nazm ü neşre

....
Güftâra gelüp o tûti-i nâz
Bu vechile kıldı nuţka âğâz

K'ey tâc-ı ser-i suhân-şināsân
Ey fenn-i suhanda merd-i meydân

Lâyık mı degül bu faşl-ı gülşen
Bir tâze eşer olursa senden

Bir vechile kı l şeker-feşâmı
Pür-lezzet ide dimâğ-ı cāmı [vr. 8a-8b]

Şaire seslenen ve ondan bir eser yazmasını isteyen o âfitâb yüzlü güzel istenen eserin çerçevesini ve şeklini de genel olarak belirler. Şöyle ki o güzel, Va'dî'den istediği eserin, selefle yani eskilerle aynı tarzda olmamasını ister. Ayrıca eserdeki mazmunun klâsik aşk hikâyeleri kahramanlarından Kays ve Vâmık gibi kahramanlarla doldurulmamasını belirtir. Bu güneş gibi parlak güzel Va'dî'den talep ettiği eserde kendi güzelliğinin anlatılmasını da ister:

Ammâ ki özüñ melâmet itme
Tarz-ı selefe ri' âyet itme

Ya' nî ki gülşen-i hayâlûñ
O dil-keş ü dil-güşâ maqâlûñ

Mazmûnunu itme Kays ü Vâmık
Olmaz dil-i ehl-i aşğa lâyıq

Güftâr-ı bülende himmet eyle
 Çaddüm ğaraz it nezâket eyle

Her tîr-i ħayâle nâzikâne
 İtsün ten-i nâzüküm nişâne

Her nükte ki ola anda mevcûd
 Andan ben olam murâd ü maşşûd

Her söz ki gele zebâna senden
 Bir ħâlet ola nühüfte benden

Her luţfuñı kı l enîs-i cānum
 Çaşd eyle leb-i şeker-feşānum

El-ħâşılı ey edîb-i kâmil
 Ol nüşhada benden olma ğâfil [vr. 8b]

Mesnevilerin sebep-i te'liflerinde nakledilen olayların büyük oranda kurmaca metinler olduğu düşünölmektedir. Bahse konu *Heş t Behiş t*'in ilgili bölümünde nakledilen olayı da bu bağlamda düşünmek gerekmektedir. Va'dî mesnevisini bahar mevsiminde düşöncelere dalmış bir hâldeyken ona seslenen bir güzelin isteği üzerine yazdığını dile getirir. Bahsedilen bu sesin hâtiften geldiğini söylemek yanlış olmaz. Bu bağlamda Va'dî'nin *Heş t Behiş t* mesnevisi Kavruk ve Kartal'ın tasniflerinde (Kavruk, 2013: 29-371; Kartal, 2014: 137-139) yer verilen "Hâtiften duyulan ses sonucu yazılan mesneviler; şair düşünde veya kendi âleminde dalmışken, Hâtiften gelen bir sesin ondan böyle bir mesneviyi yazmasını istemesi" başlıklarındaki ikinci grup mesneviler altında değerlendirilebilir.

Heş t Behiş t mesnevisinin hâtime kısmının sonunda Va'dî, eserini tamamladığı tarihi tarih kıt'ası ile belirtmiştir. Va'dî, söz konusu manzumedeki bu pakize eserin nihayete erdiğini belirterek ebced hesabıyla mesnevinin tamamlandığı tarihi düşürür. Tarih manzumesinin son mısraındaki harflerin ebced değeri 1087 / 1676-77 yıllarına tekabül etmektedir.³ Bu durumda Va'dî *Heş t Behiş t* mesnevisini bu tarihte tamamlamış olmalıdır.

Pâyâna irişdükde bu pâkîze maķâl
 Târîħin iderken dil-i pür-şevķ-i ħayâl

Gerdûna raķam itdi 'Uţârid fi'l-ħâl
 Hem silk-i Şüreyyâ ola bu silk-i le'âl

³ *Heş t Behiş t*'in ulaşabildiğimiz tek nüshasında müstensih söz konusu tarih manzumesinin çözümünü ilgili beyitlerin sağ ve sol yanlarına kaydetmiştir. Bu nedenle, tarih hesaplanırken sadece bahse konu son mısra dikkate alınmıştır.

هم سلك ثريا اوله بو سلك لال

[vr. 75b]

1087 / 1676-77

Va'dî Ahmed Efendi'nin 1094 / 1682-83 yılında vefat ettiği bilindiğine göre *Heşt Behişt*'in söz konusu şaire aidiyeti hususunda şüpheye mahal bırakmamaktadır.

2.3. Heşt Behişt'in Tertip Hususiyetleri

Mesneviler temel olarak belirli bir şablona göre kaleme alınmaktadır. Bu bağlamda mesnevilerin ekseriyeti “*giriş bölümü, konunun işlendiği bölüm ve bitiş bölümü*” olmak üzere üç ana bölümden oluşmaktadır (Ünver, 1986: 432). *Heşt Behişt* mesnevisi de geleneğe uygun bir formdadır. Söz konusu mesnevi geleneksel anlayışa göre şu bölümlere ayrılabilir:

1. 1b-2a varakları dîbâce,
2. 2a-12b varakları arası giriş bölümü,
3. 13a-74b varakları arası konunun işlendiği bölüm ve
4. 74b-75b varakları hâtîme bölümüdür.

Azımsanmayacak hacimde olan *Heşt Behişt*, manzum mensur karışık bir dîbâce ile başlamaktadır. Bu bölümde şair, klasik eserlerin birçoğunda görüleceği üzere söze hamdele ve salvele ile başlar. Dîbâcedeki birkaç cümlelik mensur kısımda bazı hadîs-i şerîf ve Arapça kelâm-ı kibârlardan alıntılar yapılır. Ardından kalem ile ilgili bir manzumeye yer verilmiştir. Kalemin, dolayısıyla da ilmin methedildiği bu manzumelerden sonra tevhid, münacat, na'at ve mi'raciye manzumeleri yer almaktadır. Daha sonra dönemin padişahı Sultan IV. Mehmed (M.1648-1687) methiyesine geçilir. Bu methiyeden sonra da sebep-i te'lif başlığı altında mesnevinin yazılma nedenleri dile getirilir ve ardından da Musahip Mustafa Paşa övgüsüne yer verilir.

Heşt Behişt, muhteva bakımından zengin bir içeriğe sahiptir. Bu nedenle mesnevideki başlıklar bir hayli fazladır. Mesnevinin isminden de anlaşılacağı üzere eserde sekiz meclis yer alır. Her mecliste de farklı konu ve olay başlıklarına yer verilir. Bazı meclislerdeki başlıklarda benzer hatta aynı ifadelerin kullanıldığı da dikkat çekmektedir. *Heşt Behişt*'in giriş bölümü ile konunun işlendiği bölümdeki sekiz meclis altında yer verilen başlıklar aşağıdaki gibidir:

Bölümler	Başlıklar ve Varak Numaraları
Giriş bölümü	<ol style="list-style-type: none"> 1. Şıfat-ı hâme-i mu'ciz-demdür [2a] 2. Oldı bu kılîk-i dürr-efşâna hitâb [2a] 3. Tevhîd-i Bârî 'azze ismühü [2b] 4. Tevhîd [3b] 5. Münâcât [4a] 6. Na't [4b] 7. Mi'râciyye [5b]

		<p>8. Bu silk-i le'âl-şenâ şehriyâr-ı cihân Ğazî sultân Mehemmed Hân hazretlerinüñ dâmen-i iclâl ü zeyl-i ihtirâmlarına işâr olan gevher-i girân-bahâdur [7a]</p> <p>9. Sebeb-i te'lîf [7b]</p> <p>10. Şıfat-ı nevrüz [8a]</p> <p>11. Der-medh-i hazret-i memdüh Muşâhib Muştafâ Paşa [8b]</p> <p>12. Tetimme [9a]</p> <p>13. Laţîfe [9b]</p> <p>14. Kıt'a [10a]</p> <p>15. Maţla'-ı kelâm-ı Heşt Behişt [10b]</p> <p>16. Şehzâde-i gül-endâm mîr-i dilârâm ve üstâd-ı vâcibü'l-ihtirâmla 'alâ's-seher hem-'inân olup faşl-ı bahârda cânib-i gülzâra 'azîmetleridür [11b]</p> <p>17. Şıfat-ı zerrîn-mümtâz [12a]</p> <p>18. Şâhâne [12b]</p> <p>19. Dil-keş [12b]</p> <p>20. Mîr-i ezhâr [12b]</p> <p>21. Yek-merdî [12b]</p> <p>22. 'Âlem-ârâ [12b]</p> <p>23. Mihr-i rahşân [12b]</p> <p>24. Şeh-nâz [12b]</p> <p>25. Yegâne [12b]</p> <p>26. Cihân-gîr [12b]</p>
Konunun işlendiği bölüm	1. Meclis	<p>27. Şıfat-ı meclis [13a]</p> <p>28. Su'âl-i şehzâde [13a]</p> <p>29. Cevâb-ı üstâd [13b]</p> <p>30. Şıfat-ı Nüşîn-revân ve 'adl-i u [13b]</p> <p>31. Şıfat-ı şeb [15a]</p> <p>32. Şıfat-ı lâle [15b]</p> <p>33. Zîbâ [15b]</p> <p>34. Nev-zuhûr [15b]</p> <p>35. Gül-reng [15b]</p> <p>36. Ebr-nümâ [15b]</p> <p>37. Yâķût [15b]</p> <p>38. Dîbâ [15b]</p> <p>39. Gül-rû [15b]</p> <p>40. Dil-cû [15b]</p> <p>41. Gül-püş [16a]</p> <p>42. Gül-rîz [16a]</p>
	2. Meclis	<p>43. Şıfat-ı meclis [16a]</p> <p>44. Şıfat-ı Hâtem ve vücûd-ı u [16b]</p> <p>45. İmtihân-ı vâli-i Şâm [17a]</p> <p>46. İmtihân-ı Kayşer [18a]</p> <p>47. İmtihân-ı hâkim-i Yemen [19b]</p> <p>48. Şıfat-ı şeb [22a]</p>

	49. Şıfat-ı sünbül [22a] 50. Merdüm [22b] 51. Elvân [22b] 52. Şeyh [22b] 53. Haţţât [22b] 54. ‘Âlem-ârâ [22b] 55. Dürr-i şeh-vâr [22b] 56. Dil-cû-yı mu‘un [22b] 57. Hândân [23a] 58. Dilefrüz [23a] 59. Cihân-gîr [23a]
3. Meclis	60. Şıfat-ı meclis [23a] 61. Şıfat-ı Muşlih ve tedbîr-i u [24a] 62. Şıfat-ı şeb [26b] 63. Şıfat-ı zerrîn [27a] 64. Gülşen-ârâ [27a] 65. Dil-ferîb [27a] 66. Dil-nüvâz [27a] 67. Dil-pesend [27a] 68. Âşüfte [27a derkenar ve 27b] 69. Cihân-tâb [27b] 70. Dil-güşâ [27b] 71. Dil-rübâ [27b] 72. Hõş-nümâ [27b] 73. Hâkânî [27b]
4. Meclis	74. Şıfat-ı meclis [27b] 75. Şıfat-ı ‘afv-ı şâhân [29a] 76. Bu gevher dağı ol şâdef-i gevherîdür [29b] 77. Bu dür-dâne ol riştedendür yine [30a] 78. Bu şehvâr-ı dürride ol sübhâdan şay [31a] 79. Şıfat-ı şeb [32a] 80. Şıfat-ı zerrîn [32a] 81. Dil-ârâ [32b] 82. Küşâde [32b] 83. Şîrîn [32b] 84. Cihân-dâr [32b] 85. Şîve-kâr [32b] 86. Tâc-ı ezhâr [32b] 87. Süheyl [32b] 88. Semen-sâ [32b] 89. Şüreyyâ [32b] 90. Nâz-perver [32b]
5. Meclis	91. Şıfat-ı meclis [33a] 92. ‘Ulüvv-i himmet ve netice-i u [34a]

	<p>93. Şıfat-ı şeb [36b] 94. Şıfat-ı zerīn [36b] 95. Yektā [derkenar: dürr-i yektā] [37a] 96. Rengīn [37a] 97. Bülend [37a] 98. Şūrīde [37a] 99. Dilefrüz [37a] 100. Hānde-rū [37a] 101. Müsellem [37a] 102. Dil-cū [37a] 103. Hōş-reng [37a] 104. Cām-ı Cem [37a]</p>
6. Meclis	<p>105. Şıfat-ı meclis [37b] 106. Şıfat-ı Me'mūn ve şefkat-i u [38a] 107. Şıfat-ı Sebük-tegīn ve şefkat-i u [39a] 108. Temşīl [40a] 109. Şıfat-ı şeb [40a] 110. Şıfat-ı zerrīn [40b] 111. Tāc-ı Cem [40b] 112. Sulṭānī [40b] 113. Cān-baḥş [40b] 114. Şāh-ı ezhār [40b] 115. Cihān-pesend⁴ [40b-41a] 116. Ser-efrāz [41a] 117. Nādire [41a] 118. Rūḥ-efzā [41a] 119. Mīr 'Alī [41a] 120. Mülūkī [41a]</p>
7. Meclis	<p>121. Şıfat-ı meclis [41a] 122. Şıfat-ı rızā ve tevekkül [42a] 123. Bunuñ da me'ālī rızā ve tevekkül [46b] 124. Tertīb-i meşāff-ı şehriyār Mütevekkil [47a] 125. Şıfat-ı esbāb-ı neberd [47a] 126. Şıfat-ı şeb [48a] 127. Şıfat-ı şubḥ [48b] 128. Behişt-ārā [49b] 129. Rūḥ-baḥş [49b] 130. Tuḥfe-cinān [49b] 131. Cihān-ārā [50a] 132. Nūr-baḥş [50a] 133. 'Ālem-efrüz [50a] 134. Şīr-ser [50a]</p>

⁴ Bu başlık iki kez yazılmıştır.

	<p>135. Ra' nâ [50a] 136. Nâzende [50a] 137. Raḥşân [derkenar: ḥōş-âyende vü raḥşân ü sulṭânî ve pesendîde vü müsteşnâ ve tûhfetü'l-ezhâr ü sulṭânî] [50a]</p>
8. Meclis	<p>138. Şıfat-ı meclis [50b] 139. Sergüzeşt-i Şâpür Şâh ve ḥaḳîḳat-i vezîr-i u [51b] 140. Şıfat-ı vezîr-i Şâpür Şâh [52b] 141. Tedbîr ü vezîr-i Şâpür Şâh [53a] 142. Şâpürün bünyâd-ı ülfetidür [53b] 143. Vezîr dâ'imâ Baṭrîk ile olup Şâpürü ferâmûş itmez idi [54b] 144. Ḳayserün a'yân-ı vilâyeti ve erkân-ı devletine tertîb edilmesidür [54b] 145. Vezîrün Şâpûra naşîhatidür [55a] 146. Ḳayserün Şâpûrdan şüret-i ihtirâzı ve Şâpürün keyfıyyet-i hâlidür [55a] 147. Ḳayser cülûd-ı baḳardan bir baḳara vaz' idüp üzerine baḳarât-ı seb' uñ cülûdını taṭbîḳ itdiler ve anuñ fevḳinde bir ḳapu vaz' itdiler Şâpürü idḫâl içün [56b] 148. Vezîrün Baṭrîk-i bî-nürdan destûri ile 'asker-i Ḳaysere vuşulıdur [57b] 149. Şâpürün rûzgârından şikâyetidür [60a] 150. Vezîr Şâpür Şâha işitdirmek ve ḫalâşını bildirmek ricâsıyla muṭrânı iḡfâl içün Seyyidetü'n-nâr nâm bir ma'sûḳe ve 'Aynü'l-ehl nâm bir 'âşîḳuñ ḫikâyesin ref ile baş itdigidür [61a] 151. Ve bir 'acüz ced'an ve 'avran ve şevhan ve maḳtû'atü'l-yedi aña müvekkil ḳodı [62a] 152. 'Aynü'l-ehlüñ şüret-i hâlin inkân ve 'acüzün baş-ı maḳâlidür [62b] 153. Ḫikâye [62b] 154. Ya'nî 'Aynü'l-ehl Zî'bün 'avratı Seyyidetü'l-zehebe 'âşîḳ olup tek ü püsende olmaḡla Zî'bün esîr-i ḳayd ü bendi olduḡın 'acüze iḳrâr eyledi [65a] 155. Şeb-i diġer muṭrânun vezîre ḳıssa-i düşenbenün itmâmını iltimâsıdur [66a] 156. Ḫikâye [66b] 157. Vaḳt-i ḡayyîḳde ḡazâlün feryâd-res olmaduġından âhü-beççenün izhâr-ı melâlîdür [69a] 158. Şaġîr bir şahrâ uyḫuda iken âhü gelüp uyarup anı vâḳi' -i hâle muṭṭalı' idüp mâ-beynleri müzâfât üzere oldıġıdur [69a] 159. Vezîr ḫikâyeyi bu araya getürüp yarın ḡice itmâm idelüm didikde muṭrân elbette bu ḡice pâyâna irmek gerekdür deyü niyâz itdigidür [69b] 160. 'Acüzün 'Aynü'l-ehle i'tizârıdur [70a] 161. 'Acüzün kendi sergüzeştidür [70b] 162. Vezîr Şâpür Şâhı dâru'l-'uḳbâdan ḫalâş itdigidür [72a] 163. Şıfat-ı şeb [73b] 164. Şehzâdeye pederünden nâme geldigidür [74a] 165. Şehzâdenün sarây-ı pâdişâha 'azîmetidür [74a]</p>

Heşt Behişt mesnevisinde, alışlagelmiş mesnevi düzeninden farklı birtakım tertip hususiyetleri de dikkat çekmektedir. Va'dî, mesnevisindeki her bir bölüme bir rubai ile başlayarak veya bölüm sonlarına birer rubai kaydederek mesnevisini şekil olarak monotonluktan kurtarmayı amaçlamış ve bu şekilde bir özgünlük arayışına girmiştir. Ayrıca mesnevide yer yer kıt'a nazım şeklinin kullanıldığı da görülmektedir.

Heşt Behişt mesnevisi aruzun *mef'ûlü mefâ'ilün fe'ülün* kalıbıyla kaleme alınmıştır. Elimizdeki tek nüsha olan Medine nüshasına göre, her bölümdeki beyit sayıları değişkenlik göstermekle beraber, mesnevi toplamda 2681 beyitten oluşmaktadır. Ayrıca başta dîbâce olmak üzere bazı bölümlerde çok kısa mensur metinler de dikkat çekmektedir.⁵

3. VA'DÎ'NİN MİRACİYESİ

3.1. Mir'aciyenin Şekil Özellikleri

Heşt Behişt mesnevisinin eldeki tek nüshasında 5b-7a sayfaları arasında yer alan mi'raciye mesnevi nazım şekliyle kaleme alınmıştır. Bununla beraber *Heşt Behişt*'in büyük kısmında görülen tertip hususiyeti bu manzumede de görülmekte olup söz konusu mi'raciye de bir rubai ile başlamaktadır. Ayrıca söz konusu manzumenin içeriğine uygun olarak kırmızı renkli mürekkep ile “mi'raciyye” başlığı kaydedilmiştir.

Mesnevi nazım şekliyle kaleme alınan mi'raciye, *Heşt Behişt*'in giriş bölümünde yer almaktadır. *mef'ûlü mefâ'ilün fe'ülün* kalıbıyla kaleme alınan 49 beyitlik manzumede mücerred, mürdef, müesses ve mukayyed kafiyeleri kullanılmıştır. Redif olarak ise çok sık olmamakla beraber ek ve ek+kelime hâlinde rediflerin tercih edildiği görülmektedir. Va'dî'nin aruz kullanmada maharetli olduğu söylenebilir. Zira genelde mesnevide, özelde ise çalışmamıza konu olan mi'raciyede aruz kusurlarının yok denecek kadar az olduğu görülmektedir. Üslup bakımından söz konusu manzumede, somutlaştırma, teşbih, tezat vb. gibi anlatım tekniklerinin kullanıldığı da dikkat çekmektedir.

3.2. Mi'raciyenin Muhteva Hususiyetleri

Va'dî'nin mi'raciyesi, benzer örneklerde görüldüğü üzere belirli bir tertip ile kaleme alınmıştır. Mi'raciyenin başında verilen rubai ile okuyucu konuya hazır hâle getirilir. Rubaide kutsal kanatlı bir bülbül Hz. Peygamber'e seslenir; Allah'ın ona sırlar bahçesinde bir dinlenme yeri yaptığını, bunun için yükselme çıkması gerektiğini bildirir. Mi'raciyenin bölümleri ve bu bölümlerde ele alınan konular şu şekildedir:

- 1.-5. *beyitler*: Bu giriş bölümünde Va'dî, kalemini ve kendi nefsinin vesile kılarak okuyucuya seslenir ve *mi'rac-ı nebi*'yi anlatmaya başlar.
- 6.-20. *beyitler*: Bu bölümde isra/miraç gecesinin tavsifi yapılır. Mucizenin gerçekleştiği gece anlatılırken *mâh*, *felek*, *hilâl*, *revak*, *sipihr* gibi

⁵ Mesnevi tarafımızca çalışılmakta olup “*Va'dî ve Heşt Behişt Mesnevisi*” adı ile yakın zamanda yayımlanacaktır.

kozmetik unsurlar ile *fânûs*, *şu'le*, *çerâğ* vb. gibi çeşitli kelimeler arasında ilgi kurulur.

21.-23. *beyitler*: Bu beyitlerde Cebrail'in gelişi ve Hz. Peygamber'i davet edişi anlatılır.

24.-34. *beyitler*: Bu bölümde Va'dî, Hz. Muhammed'in Cebrail eşliğindeki yolculuğunu anlatır. Bu bölümde şair fazla detaya girmez ve Hz. Peygamber'in yükselişini genel ifadelerle anlatır. Fakat bununla beraber benzer örneklerde görüleceği üzere *mihir*, *zühre*, *eflâk*, *hurşîd*, *âfîtab* gibi kozmik unsurların çeşitli vesilelerle zikredildiği görülür. Ayrıca Hz. Peygamber'in *hümâ* kuşu ile yükseldiği ve nice perdeler aşarak huzura vardığı nakledilir.

35.-44. *beyitler*: On beyitlik bu bölümde Va'dî, Hz. Muhammed'in *Zülcelâl* olan Allah'ın huzuruna varışını konu eder. Bu buluşmanın gerçekleştiği yer tavsif edilirken *mekândan*, *idrâk* ve *nişândan münezzeh* ifadeleri kullanılır. Allah'ın, *habibine bî-misâl cemâlini* gösterdiği belirtilir. Daha sonra da Allah'ın Hz. Peygamber'e seslenişi ve Hz. Muhammed'in ümmetinin kurtuluşu için Allah'a secdeler etmesi anlatılır.

45.-46. *beyitler*: Bu iki beyitte şair Hz. Muhammed'in Miraç'tan dönüşünü ve ümmeti için getirdiği müjdeleri nakleder.

47.-49. *beyitler*: Mi'raciyenin bu son beyitlerinde şair öncelikle dua eder. Hz. Muhammed'in getirdiği müjdelerden olan *kıyâmla* (namazla) *kâyim* olunmasını temenni eder ve kendi nefesine seslenerek *kamuya şâmil* olan *bu keremden gâfil* olunmaması duasında bulunur. Son beyitte ise yüce makamların ilimsiz elde edilemeyeceğini belirtir.

Va'dî, mi'raciyesinde benzer örneklerin birçoğunda görülen ayet ve hadis iktibasları yapmamıştır. Ayrıca manzumede tasavvufi yorumlara mahal verecek herhangi bir kavram da zikredilmemiştir. Söz konusu metinden hareketle Va'dî'nin gösterişsiz, meramını sade ve açık ifadelerle dile getiren bir şair olduğunu söylemek yanlış olmaz. Fakat bu durumun çalışmamıza konu olan mesneviye özgü bir husus olduğu da söylenebilir. Zira Va'dî Ahmed Efendi'nin divanında yer alan diğer üç mi'raciyede Farsça / Arapça kelime ve terkiplerin daha sık kullanıldığı; yer yer âyet ve hadislerden iktibasların yapıldığı görülmektedir. Divanda yer verilen her üç mi'raciye de kaside nazım şekliyle yazılmıştır. Bu mi'raciyelerden ilki 89 beyitken ikincisi 57 ve diğer manzume ise 63 beyittir (bk. Yücel, 2001: 46; 55; 61).

3.3. Metin

[5b]

Mi' rāciyye

Bir gice irüp bülbül-i kıdsî-pervāz
İtdi bu terennüm ile nevāya āgāz

Bālāya hırām eyle ki ey serv senūñ
Ārām-gehūñ eyledi Hāq gülşen-i rāz

[Mef' ūlū Mefā' ilūn Fe' ūlūn]

1. Ey hāme-i hoş-edā vü hoş-dem
Rāz-ı dile āşinā vü maḥrem
2. Ser-çeşme-i Hızruñ ol delīli
Göster bize gel o selsebīli
3. Şebnem gibi kııl güher-feşānı
Sīrāb-ı ter it bu gülsitānı
4. Bülbül gibi bu çemende yine
Başla nağamāt-ı dil-nişīne
5. Ey tūṭī-i şūḥ u meclis-ārā
Mī' rāc-ı nebīde ol şeker-Hıg
6. Bir şeb ki muḥīṭ-i pür-telāṭum
Ya' nī ki bu bāz-güne ḳulzüm
7. Çün lücce-i çeşm-i hūn-ı bālā
Hep gevherin itdi āşikārā
8. Māh-ı nev-i tāb-nāk ü enver
Keşti-i sipihre oldı lenger
9. Zer-fülke sefīne kim şitābān
Fānūsunı yıkdı māh-ı tābān
10. Efsūn-ı felek hilālī gāhī
Gösterdi şebīkesinde māhī

[6a]

11. Oldı nice şu'leler nümāyān
Anda meger indiler çerāgān
 12. Virmişdi o şeb o şeh muḥakḳak
Azmiyle bu nüh-revāka revnaḳ
 13. Olmışdı o şeb o faḥr-i 'ālem
Maḥbūb-ı Ḥudā Resūl-i Ekrem
 14. Mihmān-serā-yı Ümmü Hānī
Āsūde-serīr-i mihrībānī
 15. Emriyle sürüş irmişdi fi'l-ḥāl
İtdi ḳadem-i Resūle rū-māl
 16. K'ey serv-i çemensitān-ı rif'at
Ṭur kim saña ṭıtdı yüz sa'ādet
 17. Teşrīf-i vişāli ey mübārek
Ḥāş eyledi saña Ḥaḳ tebārek
 18. Hem saña idüp taḥiyyat-ı tām
Hem eyledi da'vetiyle ikrām
 19. Ol merḥale-sāz-ı rāh-ı maḳşūd
Esbāb-ı sefer ḳamusı mevcūd
 20. Gül-ḡonca-i bāḡ-ı ṭab'ı ol dem
Güller gibi oldı şād u ḥurrem
 21. Cebrā'ille ol melek ḥaşā'il
Çün oldı ḥarīm-i ḳudse vāşıl
 22. Taḳdīm ile buldı ḳadr ü pāye
Ervāḥ-ı izām-ı enbiyāya
- [6b]
23. Ol bāḡdan ol gül-i muṭabbak
Virdi ṭabaḳāt-ı çarḫa revnaḳ

24. ' Aks-i ruḥı māh-tāba düşdi
Şermende olup ḥicāba düşdi
25. Oldı virüp ihtisābı mihre
Ser-rişte-i subḥa tār-ı zühre
26. Gerd-i reh-i ' azmin itdi bī-bāk
Rīk-i raqam-ı debīr-i eflāk
27. Ḥūrşīd-i cemāli pertevinden
Kıldı ruḥ-ı āfitābı rüşen
28. İtdi güher-i sitāre-tābı
Bercīsi çerāğ-ı āfitābı
29. Gözden geçirüp bu şābitātı
Behrāmı kıl itdi iltifātı
30. Virdi şeref-i ' ulüvv-i şāmı
Keyvāna neşāt-ı cāvidānī
31. Andan o hümā-yı evc-i i' zāz
Sūy-ı melekūta itdi pervāz
32. Ümmīd-i vişāl ü şevk-i dīdār
İtdi o kadar ki germ-i refār
33. Her perdeyi pür-şitāb geçdi
Çok perde vü çok ḥicāb geçdi
34. Bir ' āleme irdi kim tarab-nāk
Bī-tāb olur anda ' aql-i çālāk
35. Çün irdi ḥuzūr-ı Zü'l-celāle
İrdi meh-i rif' ati kemāle
36. Ol dem ol mekāndan münezzeh
İdrāk ü nişāndan münezzeh

37. ' Arz itdi ḥabībīne cemālin
Gösterdi cemāl-i bī-miṣālin
38. Ol ru 'yet ü ol tecelli-i zāt
Güncāyiş ide ḥayāle heyhāt
39. Hem ol güher-i girān-bahāya
Luṭf u kerem itdi bī-nihāye
40. Hem didi ki ben seni muḳarrer
İtdim her iki cihāna server
41. Levḥ-i ezeliḍe ey mükerrem
Nūruñla raḳam-zed oldu ' ālem
[7a]
42. Her luṭf u kerem ki itdi bī-çün
Biñ cānile oldu gerçi memnūn
43. Ammā ki za' īf-i ümmetinden
Yād itdi kemāl-i ūşękatinden
44. Hem anları kıldı ol germ-sāz
İ' zāz-ı sücūdile ser-efrāz
45. Geldi bu ḳadar tuḥafla ol ūşāh
İtdi kerem-i Ḥudādan āgāh
46. Yā Rab kereminden eyle iḥsān
Eyle bizi ol keremle ḥandān
47. Eyle bizi ol tuḥafla ḳāyim
Olsun işimiz ḳıyām dāyim
48. **Va' dī** bu kerem ḳamuya ūāmīl
Sen de bu keremden olma ğāfīl
49. Kimse derecāt-ı ' āli bulmaz
Bulmaḳsa ğarāz ' ilimsiz olmaz

Sonuç

Türk edebiyatında en yaygın dini türlerden olan mi'racyeler farklı formlarda keleme alınabilmektedir. Divanlardaki mi'racyelerin büyük kısmı kaside nazım şekliyle kaleme alınırken müstakil olarak kaleme alınan mi'racyeler genellikle mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. Bununla beraber uzun mesnevilerin içerisinde ayrı bir bölüm olarak yer verilen mi'racyelere de rastlanmaktadır. Bu çalışmada ele aldığımız mi'racye bu türden bir örnektir.

On yedinci yüzyıl divan şairlerinden olan Va'dî Ahmed Efendi'nin kaynaklarda zikredilmeyen *Heşt Behişt* isimli mesnevisi bulunmaktadır. Bugüne kadar hiçbir çalışmaya konu olmayan söz konusu mesnevinin tespit edebildiğimiz tek nüshası Medine Ârif Hikmet Kütüphanesi Türkçe Yazmalar Bölümü'nde 263/811 arşiv numarasıyla kayıtlıdır. Bu çalışmaya konu olan mi'racye *Heşt Behişt* mesnevisinin giriş bölümünde yer almaktadır.

Bir rubai ile başlayan Va'dî'nin mi'racyesi, hezec bahrinin *mef'ûlü mefâ'ilün fe'ûlün* vezni ile kaleme alınmıştır. 49 beyit olan mi'racyede Va'dî öncelikle kendi nefesine seslenerek konuya giriş yapar. Ardından mucizenin gerçekleştiği gece genel hatlarıyla tavsif edilir. Cebrail'in gelişi, Hz. Peygamber'i davet etmesi ise birkaç beyitle aktarılır. Daha sonra Hz. Muhammed'in Cebrail'in refakatiyle göklere yükselmesi ve nice felekler/perdeler aşması anlatılır. Sonraki beyitlerde de Hz. Muhammed ile Allah'ın görüşmeleri ve aralarındaki konuşmalar nakledilir. Bu görüşmenin ardından Hz. Peygamber ümmeti için birtakım hediyelerle geri döner. Mi'racyenin son bölümünde ise Va'dî kendi nefisini vesile kılarak birtakım nasihatlerde bulunur. Bu beyitlerde şair, Hz. Muhammed'in miraç mucizesi sonrasında getirmiş olduğu müjdelere kulak verilmesi ve her daim namazla meşgul olunması gerektiğini vurgular. Son olarak da yüce makamların ancak ilim ile elde edilebileceği belirtilir. Va'dî'nin mi'racyesinde benzer örneklerde görüleceği üzere *mâh*, *felek/eflâk*, *hilâl*, *revak*, *sipih*, *fânûs*, *şu'le*, *çerâğ*, *mihir*, *zühre*, *hurşîd*, ve *âfitâb* gibi kelimelerle çeşitli mecaz ve kelime oyunları yapılmıştır. Bu bağlamda somutlaştırma, teşbih, tezat vb. gibi anlatım tekniklerine başvurulmuştur.

Bilindiği üzere Va'dî Ahmed Efendi'nin divanında da mi'racye türünde kaleme alınmış üç manzume bulunmaktadır. Çalışmamıza konu olan mi'racye ile bu üç mi'racye karşılaştırıldığında divandaki manzumelerin daha ağıdalı bir dille kaleme alındığı görülürken bu çalışmada değerlendirdiğimiz mesnevinin daha sade bir dille kaleme alındığı dikkat çekmektedir. Bu durum özelde Va'dî'nin, genelde ise divan şairlerinin eser üretme amaçlarına bağlı olarak üsluplarının da değişkenlik gösterdiğine işaret etmektedir. Va'dî örneğinde de görüleceği üzere şair okuyucuya nasihat vermeyi amaçlıyorsa daha sade ve anlaşılır bir dil kullanırken sanat gösterisinin ön planda olduğu metinlerde daha süslü bir anlatım tercih edilmiştir.

Bu yazı ile Va'dî Ahmed Efendi'nin hayatı ve eserlerine katkı sunularak henüz literatüre girmeyen bir mesnevi tanıtılmış ve yeni bir mi'racnâme metni ile literatüre katkıda bulunmaya çalışılmıştır. Bu sayede mi'racye türündeki edebi birikim hususunda mukayeseli çalışmalar yapılmasına imkân aralanmıştır.

Kaynakça

- Akar, Metin. (1980), *Türk Edebiyatında Manzum Mi'racnâmeler*, Hacettepe Üniversitesi, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.
- Akdoğan, Yaşar. (1989), “Mi'râc, Mi'râcnâme ve Ahmedî'nin Bilinmeyen Mi'râcnâmesi”, *Osmanlı Araştırmaları Dergisi*, S 9, s. 263-310.
- Aksoyak, İsmail Hakkı. (2020), “Va'dî, Ahmed Efendi”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*, y.y., <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vadi-ahmed-efendi> [erişim tarihi: 01.01.2022].
- Atlansoy, Kadir. (2020), “Va'dî, Mehmed”, *Türk Edebiyatı İsimler Sözlüğü (TEİS)*, y.y., <http://teis.yesevi.edu.tr/madde-detay/vadi-mehmed> [erişim tarihi: 01.01.2022].
- Kartal, Ahmet. (2014), *Doğu'nun Uzun Hikâyesi Türk Edebiyatında Mesnevi*, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul.
- Kavruk, Hasan. (2013), *Türkçe Mesnevilerde Sebeb-i Te'lif (Eser Yazma Sebebi)*, Özserhat Yayıncılık, Malatya.
- Mütercim Âsım Efendi. (ts.), *el-Okyânûsu'l-Basût fi Tercemeti'l-Kâmûsu'l-Muhît*; <http://www.kamus.yek.gov.tr/> [erişim tarihi: 29.01.2022].
- Sabuncu, Zeynep. (2005), *Va'dî'nin Fîrûz u Dil-efrûz Mesnevisi*, Simurg Yayınları İstanbul.
- Uzun, Mustafa İsmet. (2005), “Mi'râciyye”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C.30, TDV Yayınları, İstanbul: 135-140.
- Ünver, İsmail. (1986), “Mesnevi”, *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi*, C.52, S.415-416-417, Türk Şiiri Özel Sayısı - II (Divan Şiiri), Temmuz - Ağustos - Eylül 1986: 430-563.
- Vankulu Mehmed Efendi. (ts.), *Vankulu Lügati*, <http://www.kamus.yek.gov.tr/> [erişim tarihi: 29.01.2022].
- Yavuz, Salih Sabri. (2005), “Mi'rac”, *Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, C 30, TDV Yayınları, İstanbul:132-135.
- Yıldız, Enes. (2019), *Divanlarda Küçük Mesneviler*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Adana.
- Yücel, Mahmut. (2001), *Va'di Divânı (Tenkitli Metin)*, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Adana.

EKLER: Mi'raciye'nin Tıpkıbasımı

